

Nieuwsbrief van de Vereniging Respondeo

Datum: 18-12-2023

Beste leden van Respondeo,

Bij deze de reeds aangekondigde nieuwsbrief. Deze is gewijd aan de onderwerpen die momenteel binnen onze vereniging aan de orde zijn en die naar ons voornemen ook nog wel even aan de orde zullen blijven. En het is veel dat ons bezighoudt, niet in de laatste plaats ook door de recente verkiezingsuitslag met het riante resultaat voor de PVV. Meer dan eens zijn onze zorgen uitgesproken over de vraagstukken in Europa, de polarisering, de vraagstukken rond immigratie, inburgering aangelegenheden, identiteitskwesaties en klimaatcrisis. Het lijstje is niet uitputtend. Het laat zich aanzien dat de geluiden daarover in de politiek over deze zelfde thema's niet zullen verstommen, maar nog aan zullen zwellen. Wij proberen in de keuze van de thema's daar rekening mee te houden en er op te anticiperen.

Allereerst de volgende bijeenkomst (in eigen kring) en de themakeuze. De datum ervan is vastgesteld (zie ook de website) op

4 mei 2024

Nietzsche als christelijk denker.

Inleiding: Kerst en Oorlog – Jan Kroesen

De thema's die in de laatste bijeenkomsten besproken zijn waren op respectievelijk 30 oktober en 6 mei in Deventer. Beide stonden in het teken van de Oost-West verhoudingen in Europa inclusief de oorlog Rusland - Oekraïne. Overzichtelijk op rij:

- Bijeenkomst op **30 oktober** in **Amsterdam** samen met de Girardkring met als thema: **Geestelijke heling van een verdeeld Europa**,
- Bijeenkomst op **6 mei** in **Deventer** met als thema: **In de ban van het schisma**. Deze laatste bijeenkomst was een voorbereiding in eigen kring op de bijeenkomst in Amsterdam.

Het zijn allemaal belangrijke en ernstige thema's. Dat deze nieuwsbrief met deze inhoud juist voor de Kerst uitkomt lijkt bijna wel een anachronisme. Het contrast van deze thematieken met de tv-beelden van gelukkige mensen, gezinnen die lichtjes ontsteken in kerstbomen, recepten die gedebiteerd worden voor heerlijke en vooral ook gezellige maaltijden is evident en doet misschien ook wel voor sommigen somber aan. Het contrast van deze tv-beelden met de thans woedende oorlogen (Oekraïne, Israël-Gazastrook) kan al helemaal niet groter. Wat blijft erover van Kerst tegen deze donkere achtergrond. Het lijkt wel bijna hypocriet om Kerst te vieren überhaupt. Welke goede redenen zijn er om het wel te doen?

Terug- en vooruitblik

Graag roep ik in herinnering dat beide bijeenkomsten hierboven genoemd gewijd zijn aan de achtergronden die een rol spelen bij de oorlog Oekraïne – Rusland en in breder perspectief de verhoudingen tussen Oost-Europa en West-Europa. De zesde mei van dit jaar hebben we aan de hand van een tekst uit het boek 'Toekomst – Het christelijk levensgeheim' van ERH, gezocht naar de verschillen in mens- en maatschappijopvattingen, referentiekaders zou je ook kunnen zeggen, tussen Oost en West, die sinds **het grote Schisma van 1054** vorm hebben gekregen. Focusvraag die zich in het gesprek aandienende was hoe we Ruslands acties en opstelling kunnen begrijpen tegen deze achtergrond. Maar ook hoe we naar onszelf kunnen kijken en hoe we onszelf daarin waarderen. Het is niet de bedoeling om dat inhoudelijk verder hier uit te werken, dat is uitvoerig gedaan door Otto

met zijn artikelen op onze website met als titel: De botsing tussen Oost en West in Europa. Deze zijn door hem ook gebruikt als basis voor zijn inleiding in de bijeenkomst met de Girardkring op 30 oktober jongstleden.

In dit verband is het ook goed om te bedenken dat we dit onderwerp in het komende jaar nogmaals verdiepend willen agenderen in samenwerking met de Girardkring.

Wat wel inhoudelijk memorabel is op deze plaats, is de inleiding van Katja Tolstaja op de 30^e. oktober in de Dominicuskerk in Amsterdam. Zij stelt aan de orde wat extreme ontmenselijking betekent voor mensen, voor volken. Daarbij heeft ze voor ogen de invloed van autocratische regimes, specifiek de gang van zaken in ooit de Sovjet-Unie, de kampen van Goelagarchipel, de gevolgen van de oorlog die Rusland in Afghanistan heeft gevoerd en de oorlogen van heden, waarin de menselijkheid van de mens(en) grof geweld werd en wordt aangedaan. Dit werd en wordt mogelijk gemaakt door ontmenselijking van de ander(en). Ontmenselijking die in kampen als Auschwitz en Kolyma zover gaat dat er van een mens niets overblijft. Een kern van liefde, van moraliteit die lange tijd de mens is toegedicht, een diepste kern van wie wij werkelijk zijn, blijkt ten laatste niet meer te bestaan. Eigenbelang, egoïsme en geweld zijn de laatste waarden waar mensen nog voor leven en ook die verdwijnen uiteindelijk. En..., ze komen bij verbetering van omstandigheden ook als eerste terug. Geen liefde (Binswanger), geen goddelijke vonk (zuivere ziel) rest ons. Die laatste ideeën zijn al een hele luxe vergeleken bij de nietsigheid die overblijft wanneer we van alle menselijks beroofd zijn. Tolstaja brengt deze totaal ontmenselijke toestanden in verband met het theologische begrip 'Imago Dei', het 'beeld van God' dat wij zouden zijn. Ook Jezus blootgesteld aan deze en dergelijke verschrikkingen zou zichzelf verliezen in deze kampen, aldus nogmaals Tolstaja.

Nietzsche, ontmenselijking en wie wij zijn – een vervolg

Voor ik hierover verder ga, moeten we even een stap terug doen in de tijd. Zoals bekend, kreeg het bestuur van de Girardkring (omstreeks aug/sept) de uitnodiging om mee na te denken over de achtergronden van de oorlog tussen Ukraine en Rusland, een uitdagende vraag.

In het bestuur was op dat moment de vraag opgekomen welke rol de opvattingen van Nietzsche spelen in het werk van Rosenstock-Huussy. Waar veel christenen (maar zij niet alleen) bedenkelijk kijken wanneer de naam Nietzsche aan de orde komt, spreekt Eugen Rosenstock zich meermalen positief over hem uit. Hij zegt eigenlijk met zoveel woorden dat Nietzsche een christelijk denker is.

Hoe dat ook zij, dat er een verband is te leggen tussen de opvattingen van Nietzsche (God is dood, achterwerelden – hemel/hel – zijn illusies, nihilisme, slavenmoraal) en oorlog was op voorhand duidelijk. Naar aanleiding van de uitlatingen van Katja Tolstaja, zoëven kort aangestipt, is dat nog eens te meer zo. Zij schetst een situatie waarin minder dan niets overblijft van een mens. Tot müselmann (een mens die niets meer heeft en tevens niets meer is) gemaakt, rest hem alleen een ellendig sterven nog. Na de dood van God, sterft ook de mens, zo zou je in lijn met Nietzsche kunnen zeggen.

Daarom pakken we nu na de bijeenkomst in Amsterdam de vraag op naar de plaats en rol van Nietzsches opvattingen in het werk van Eugen Rosenstock-Huussy. Na de opmerkingen over totale ontmenselijking van Katja Tolstaja, lijkt dat relevanter dan ooit.

Welke kerstvlam(?) heeft Eugen Rosenstock gezien in zijn waardering voor Nietzsche? Wat dragen we in ons? Wat zegt dat over 'onze' situatie, 'onze' oorlogen, 'onze' moraal, ethiek en politiek?

Welke verdieping is vanuit een dergelijke studie te geven aan de bijdrage van Katja Tolstaja? Hoe zou een theologische en antropologische bijdrage aan de heling van de opgelopen trauma's er uit kunnen zien? – Deze laatste vraag houdt Katja Tolstaja bezig in haar huidige werk.

De samenwerking met de Girardkring

In de samenwerking met de Girardkring komen we een vereniging tegen die met eenzelfde soort motivatie bezig is met de vragen die ons eveneens bezighouden. Zij doen dat vanuit een net iets

andere invalshoek dan die van Respondeo. Maar de oriëntatie op luisteren en dialogiseren is onmiskenbaar. In de aanloop naar de gezamenlijke bijeenkomst die we achter de rug hebben blijkt het dan ook mogelijk om tot constructief overleg te komen en afspraken te maken. Dat gaat soepel en ook met de nodige openheid, meedenk-arbeid en flexibiliteit. Dat zijn dan ook de kenmerken waarmee het proces van organiseren en uitvoeren van de bijeenkomst van 30 oktober van dit jaar tot stand kwam.

Archief Bas Leenman – Otto Kroesen

Soms heeft het een voordeel niet alleen deel te nemen in het bestuur van Respondeo maar tegelijkertijd ook van de Duitse Rosenstock-Huessy Gesellschaft. Begin 2023 gaf het archief van de Landeskirche in Bethel te kennen geen ruimte meer beschikbaar te willen stellen aan de nalatenschap van Rosenstock-Huessy. Geld en ruimte en een meer strikt kerkelijke opvatting van de functie van het archief waren de redenen. Bovendien waren tot nu toe de archiefstukken wel bij Bethel ondergebracht, maar nog steeds officieel in eigendom van de Rosenstock-Huessy Gesellschaft.

Het bestuur van de Gesellschaft, vooral in de persoon van Thomas Dreessen, heeft veel moeite gedaan om het archief elders onder te brengen. Uiteindelijk werd dat het Duitse Literaturarchiv in Marbach. Ooit is dit begonnen als Schiller-archief ter wille van diens nalatenschap, maar het is uitgegroeid tot een zeer omvangrijk archief met een hele brede opvatting van literatuur. Je zou willen dat er zoiets in Nederland was. Daar heeft het archief van Rosenstock-Huessy definitief onderdak gevonden. Dat gaat wel gepaard met een maar: geheel in lijn met het algemene beleid van archieven heeft het archief alleen originele stukken van Rosenstock-Huessy willen aanvaarden. Dus geen kopieën, ook niet als bijvoorbeeld een helft van de briefwisseling in het origineel beschikbaar is en de antwoordbrieven in kopieën.

En er was nog een maar: ook het archief van Georg Müller, de historicus die zich ongelooflijk heeft ingezet voor de verbreiding van het werk van Rosenstock-Huessy in Duitsland na de Tweede Wereldoorlog, kon geen onderdak vinden in Marbach. Originele stukken van Georg Müller zijn nu ondergebracht bij het archief van de Duitse jeugdbeweging.

Ook de nalatenschap van Bas Leenman was ondergebracht in Bethel, als deel van het archief van Rosenstock-Huessy. Het omvat vier dozen. Die heb ik maar meegenomen naar Nederland. Naar blijkt bevatten drie van die dozen allerlei documenten die ook op andere manieren beschikbaar zijn: jaarverslagen van het Rosenstock-Huessy Huis, gekopieerde geschriften van Rosenstock-Huessy en anderen. Wat overblijft is een doos met voor de helft kopieën van artikelen en opstellen die ook gepubliceerd zijn in het boek "Als God stukloopt", en voor de andere helft kopieën van brieven van Bas Leenman. Ik heb geen idee waar de originelen zijn.

Van de inhoud van die doos heb ik een elektronische scan gemaakt. Wie die ter beschikking zou willen hebben om zich erin te verdiepen kan zich bij mij melden. In overleg met Willem Leenman, de zoon van Bas Leenman, die een tehuis runt voor uitbehandelde psychiatrische patiënten, is de inhoud daarvan naar hem toegestuurd. Zo zijn de stukken weer in de handen van de familie.

Ter onderstreping van de actualiteit en ter afsluiting een citaat van Bas uit een brief uit 1969:

Ik ga nog even op de maanlanding door. Ik moest aan de gelijkenis van de Verloren Zoon denken. Hij handelt als een jongen, niet als een zoon. Pas aan het eind is hij een zoon, en de andere wordt daar een kind. In Amerika, of liever: in de maatschappij van vandaag, is de jongen en is het meisje uitgebroken. De verte lokt, het vreemde lokt. De ruimtevaart is niet te keren. Het is een innerlijke noodzaak. Wie de jongen in een zoon en het meisje in een dochter verandert, neemt aan de ruimtevaart haar noodzaak weg. Maar wie zal het kunnen? De stemmen die zeggen dat dit geld beter

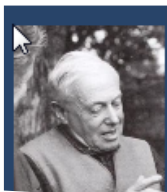
aan onderontwikkelde landen besteed kon worden, gaan aan de innerlijke noodzaak voorbij. Juist zoals de discipelen voorbij gingen aan de nood van de vrouw, die haar geld "verspilde" aan de zalving van Jezus' voeten. "Had dit geld niet beter aan de armen gegeven kunnen worden?" – Mij houdt nog een ander punt aan de maanlanding bezig. Het markeert ons aller standpunt, namelijk de mens wiens buitenwereld een lege woestijn geworden is en wiens tijdrythmen (voor zover dat van buitenaf tot hem kwam – zondagen, feestdagen, enzovoort) geheel weggevallen zijn. Op de maan gelden de aardse dagen niet. De mens bevindt zich daar niet in de Schepping, zoals op de Aarde, waarvan het aangezicht geschiedenis weerspiegelt (wegen, kanalen, steden, landen). De maan is geschiedenisloos, zij/hij (Latijns/Germaans) behoort alleen tot de geschiedenis in relatie tot de Aarde. De mens moet zich daar beschermen. Hij moet zich verbergen achter en in zijn instrumenten anders kost het hem het leven. Leven daar is alleen mogelijk, voor zover de mens zelf er de voorwaarden voor schept. Op aarde komen er meer en meer naaktlopers. Het kan. De aarde is voltooid als Schepping Gods. De Hel is nu aan de beurt. Het "loop naar de maan" ligt niet zo ver van het Engelse "go to Hell". Op de maan heb je opnieuw de 30 kg uitrusting van de Kruisridders nodig. (Zij vochten trouwens ook tegen de Maan, zij het nog een halve). Die Übermacht der Räume gaat vooraf aan de ervaring van Vollzahl der Zeiten. Wat de astronauten ruimtelijk doen (hun standpunt op de maan) weerspiegelt ons aller Zeitpunkt. Het slot van "Menschheit und Menschengeschlecht": "De mens treedt naar buiten uit het dogma van de openbaring, onder de vrije hemel van de schepping. – De mensheid wordt tot een man uit één stuk, die de schepping daarbuiten onder controle moet brengen en daarom vrede in zichzelf houdt. De natuur moet uit onze geest opnieuw geschapen worden."

Een dergelijk citaat moet je opnieuw lezen en nog een keer, en overdenken. Maken niet jongens en meisjes die elkaar niet als broeders en zusters kunnen zien ook de aarde zelf tot een maanlandschap? Is dat niet dichterbij dan we allemaal wensen? En dan dat citaat van Rosenstock-Huessy: "De natuur moet uit onze geest opnieuw geschapen worden." Zou dat de uitkomst kunnen zijn van de klimaatcrisis? Je houdt je hart vast als je bedenkt door wat voor crisis we dan nog heen moeten...

**Goede kerstdagen gewenst en goed geluk in alle verdiepingen die dat kan hebben,
Alle goeds gewenst van het bestuur,**

Jan, Otto en Jürgen

Kijk ook op <http://www.respondeo.nl>

Respondeo

De Vereniging Respondeo staat open voor iedereen die zich wil verdiepen in het werk van Eugen Rosenstock-Huessy. Op deze website vindt u informatie over de vereniging en over Rosenstock-Huessy en zijn werk.